

МОДЕЛИ СЕЛЕКТИВНОГ СЛУЖЕЊА ВОЈНОГ РОКА У САВРЕМЕНИМ УСЛОВИМА*

Небојша Николић**

Достављен: 17. 01. 2021.

Кориговано: 31. 05. и 21. 06. 2021.

Прихваћен: 22. 07. 2021.

Језик рада: Српски

Тип рада: Прегледни рад

DOI број: 10.5937/vojdelo2104001N

Нови безбедносни изазови у другој деценији двадесет првог века, и њихова материјализација кроз различите форме хибридног ратовања, утицали су на појаву идеја о јачању државних капацитета за одбрану и безбедност. Једна од тих идеја односи се на проблематику попуне оружаних снага људством. У раду су приказани модели селективне војне обавезе који се са успехом примењују у неколико европских држава које имају сличан демографски потенцијал као Србија. Основна карактеристика тих модела селективне попуне јесте избор само оних лица која су заинтересована да добровољно одслуже војни рок. На тај начин обезбеђена је висока мотивисаност будућих војника, и предупређене последице које би настале услед присиљавања оних који не желе да служе војни рок. Приказани су и модели попуне у неколико неутралних европских држава и Израелу ради стицања компаративног увида. Сублимирана су страна искуства у форми смерница за могући концепт модела селективног служења војног рока којим би се задовољила постојећа ограничења и побољшале могућности за већи број мотивисаних лица с обзиром на проблематичност изводљивости механичког враћања старог модела обавезног служења војног рока. Циљ овог рада јесте сагледавање могућности искоришћења страних искустава у процесу креирања оптималног решења, уз поштовање ограничавајућих фактора ради обезбеђења високо мотивисаног људског фактора за попуну оружаних снага.

Кључне речи: *војни рок, попуна војске, селективно служење војног рока, резерва, хибридни рат, моделовање, стратегијски менаџмент*

* Део резултата истраживања реализован је и кроз интердисциплинарни пројекат Министарства просвете и науке РС, под називом: „Рентабилни избор нових технологија и концепција одбране кроз друштвене промене и стратешке оријентације Србије у 21. веку”, број пројекта МПНТР: III-47029

** Институт за стратегијска истраживања, Универзитет одбране у Београду, Београд, Република Србија, nebojsa.nikolic11@mod.gov.rs

Увод

Проблематика у вези с попуном војске је веома сложена и мултидисциплинарна, поред тога што је релевантна и важна, како за систем одбране, тако и за друштво и државу у целини. Последњих неколико година јавља се проблем довољне и адекватне попуне¹ оружаних снага у више земаља,² што доприноси актуелности³ и релевантности⁴ овог проблема и за војнострукна истраживања.⁵ Евидентно је смањење заинтересованости за војну службу чак и у развијеним и богатим земљама са стабилним уређењем. На пример, у В. Британији је регистрован значајан пад задовољства припадника оружаних снага професионалним статусом са 60% у 2009. години на 41% у 2018. години, док је ниво константне непопуњености оружаних снага био 5,7% у 2018. години.⁶ У Немачкој је ниво непопуњености оружаних снага чак и већи него у В. Британији и износио је око 15%, док је истовремено ниво подршке јавности оружаним снагама на читавих⁷ 80%. Чак је и у Израелу евидентан тренд раста броја лица ослобођених од обавезне војне службе по разним основама.⁸

Поред тога, у Израелу је уочен и следећи феномен:⁹ у популацији свих војних обвезника (у 2014. години било их је 2,1 милион), чак 75% резервиста уопште није ангажовано ни распоређено, док је у претходне три године свега 6% позивано на војне вежбе у трајању од 20 дана, а у у 2017. години и тај мали процент додатно је пао на 5%. Тако се Израел нашао у ситуацији какву имају многе земље које су суспендовале овавезу служења војног рока и потпуно прешле на принцип добровољности у попуни војске.¹⁰ Како се види, ниво искори-

¹ Alexandrescu Nihai-Bogdan, (2018). „Specific Elements of Marketing in the Recruitment and Selection of Human Resources Process in Romanian Army”, *Scientific Bulletin*, Vol.XXIII, No. 2(46), 67-73.

² Kosonen Jarkko, Puustinen Alisa, Teemu Tallbeg, (2019). „Saying no to military service – obligation, killing and inequality as experienced problems in conscription-based military in Finland”, *Journal of Military Studies*, 8(special issue), 46-57.

³ Braw Elisabeth, (2019). „Competitive National Service – How the Scandinavian Model Can Be Adapted by the UK”, *RUSI Occasional Paper*, October 2019, Royal United Service Institute for Defence and Security Studies.

⁴ Combs Howard, (2019). „Enabling NATO for 21st Century Operations: Fielding Agile, Responsive and Innovative Reserve Forces”, *Policy paper*, Canadian Global Affairs Institute, Calgary, Canada.

⁵ Cohn P. Lindsay, Toronto W. Nathan, (2017). „Markets and Manpower: The Political Economy of Compulsory Military Service”, *Armed Forces & Society*, 43(3), 2017, 436-458.

⁶ Braw Elisabeth, (2019). „Competitive National Service – How the Scandinavian Model Can Be Adapted by the UK”, *RUSI Occasional Paper*, October 2019, Royal United Service Institute for Defence and Security Studies.

⁷ Ibid.

⁸ Cohen Amichai, Cohen A. Stuart, (2020). „Beyond the Conventional Civil-Military „Gap”: „Cleavages and Convergences in Israel”, *Armed Forces & Society*, (in print), 1-21.

⁹ Ibid.

¹⁰ Ibid.

шћења људства обученог путем обавезног служења војног рока је веома мали, што даље имплицира упит о основној сврси опште војне обавезе.

Сврха овог рада је да помогне у разматрању проблематике попуне оружанних снага, да отвори аргументовану дискусију и покрене научно истраживање посвећено целини проблема или бар појединим аспектима. С обзиром на ширу актуелност теме и проблема попуне војске, не само код нас већ и у неколико других европских земаља, користан је адекватан приступ овом врло комплексном феномену уз коришћење свих расположивих јавно доступних извора информација, примерених научноистраживачких метода и укључивање ширег круга истраживача из различитих области и институција.

При разматрању аспеката увођења редовног служења војног рока у општем случају, а поготово у погледу формирања закључака и предлога решења, неопходно је, на самом почетку, јасно структурирати проблем одлучивања и његов контекст, као и декларисати циљ (циљеве) тог подухвата. Неопходан је и описни приказ проблемске ситуације која се разматра и даје шири контекст проблема, уз сагледавање свих ограничења и фактора окружења. Без јасног циља акције, дефинисаних ограничења и информације о расположивим ресурсима, тешко се може говорити о сагледавању оптималног решења при одлучивању. У разматрању проблема веома је важно постићи и одржавати јасноћу узрочно-последичног просуђивања како се не би залутало у неспоразуме и спиралу непродуктивних дискусија. Тако је, на пример, током лета 2020. године, у Немачкој пласирана идеја да се на појаве скретања ка екстремно негативним ставовима политичке деснице, који су идентификовани у појединим ексцесним инцидентима у неким специјалним јединицама војске, одговори поновним увођењем обавезе служења војног рока.¹¹ Међутим, ова идеја је брзо депласирана реакцијом не само стручне већ и шире јавности, јер се увидела очигледна мањкавост узрочно-последичних релација у тој идеји и у самом логичком расуђивању. У другим случајевима поновно увођење служења војног рока правда се неким другим разлозима, као што су, на пример, васпитање омладине, превенција алкохолизма и наркоманије, развој радних навика, побољшање физичке спремности омладине, економски развој, итд. Медијска и политичка употреба свих тих „разлога” замагљује основне мотиве разматрања обавезног служења војног рока, и то није предмет овог рада.

Сличне неконзистентности и погрешна логика у закључивању јавља се у ексклузивном повезивању обавезе служења војног рока са категоријама као што су: војна неутралност; концепт тоталне одбране; економски и социјални аспекти служења војног рока и једнакост грађана; јачање демократије и веза друштва и војске, и други аспекти, што је објашњено у критичкој анализи у широј литератури.¹² Обавезни војни рок, поред неутралних земаља, имају и земље које нису неутралне, попут Турске, Грчке и Русије. С друге стране, Репу-

¹¹ Deuche Welle, „Should Germany bring back compulsory military service”, July 7, 2020.

¹² Poutvaara Panu, Wagener Andreas, (2007). „Conscription: economic costs and political allure”, *The Economics of Peace and Security Journal*, 2(1), 2007, 5-15.

блика Ирска је неутрална земља, али никада није примењивала овај вид служења војног рока. Краљевина Шведска је својевремено суспендовала обавезу служења војног рока, али је вратила пре неколико година, што је била реакција на погоршану безбедносну ситуацију у Источној Европи. Швајцарска, Финска и Аустрија¹³ имају дугу и јаку традицију неутралности и обавезе служења војног рока и то одржавају непрекидно и независно од промена у ширем геостратегијском окружењу. Концепт тоталне одбране примењују и земље које нису неутралне, као што су Норвешка и Балтичке земље. Неутралне европске земље које су чланице Европске уније (ЕУ) заправо нису апсолутно неутралне, јер су део ове организације. Највећи тоталитарни режими имали су општу војну обавезу (Немачка, СССР), док неке земље које се сматрају примером демократског уређења, стабилности и слободе, нису имале обавезну војну службу, осим у случају светских ратова (В. Британија, САД).¹⁴ Ради смањења могућности погрешног или исхитреног поступања веома је важно анализирати искуства других о истом или сличном проблему.¹⁵

У наредном поглављу изложени су различити модели служења обавезног војног рока у неколико земаља, укључујући неутралне европске земље. На основу сублимираних страних искустава, у закључном поглављу предложено је више смерница за развој могућег модела служења војног рока у земљама које имају, као Србија, специфично социјално-економско и политичко окружење.

Модели служења војног рока – страна искуства

На избор модела попуне оружаних снага утиче више фактора, а сама одлука је у надлежности одговарајућег нивоа државне власти. Као најчешћи релевантни фактори помињу се: ниво перципиране опасности узроковане спољним безбедносним претњама и јачање цивилно-војних односа, односно веза између друштва и оружаних снага као превентивна мера против самоизолације и отуђења оружаних снага од народа – друштва. У модерним условима развоја друштва, као и у условима савремених сукоба, традиционални значај оба поменутог фактора постају упитни и релативни, што се може рећи и за неке раније периоде. *Cohn i Toronto* (2017) урадили су обимно истраживање на узорку од 99 држава за период од 40 година и дошли до интересантних резултата. Они су анализирали низ других фактора, а посебно су истакли факторе у вези с економијом и организацијско-нормативним устројством државе. Према њиховом истраживању, државе са мање слободним тржиштем рада склоније су обавезној војној служби. Такође, утврдили су да су мање склоне увођењу обавезне војне

¹³ Debski Slawomir, Sasnal Petrucya, Lorenz Wojciech, (2020). „Austria’s Modus Operandi: Variable Neutrality in Action”, Policy paper No.8 (183), October 2020, The Polish Institute of International Affairs.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ Asal Victor, Conrad Justin, Toronto Nathan, (2017). „I Want You! The Determinants of Military Coscription”, Journal of Conflict Resolution, 61(7), 1456-1481.

службе земље које имају британско наслеђе (углавном бивше колоније Британске империје), као и оне које стреме уређењу државе и друштва према британским стандардима и искуству.

Модели обавезног служења војног рока који постоје у нордијским земљама – Шведској, Норвешкој и Данској се, због суштинских специфичности, у широј литератури називају селективна војна обавеза. Она подразумева да оружане снаге не позивају читаву регрутну популацију на одслужење војног рока већ само онолико регрута колико је процењено да је потребно оружаном снагама, што омогућава сужавање избора само на она лица која су вољна да одслуже војни рок. Дугогодишња пракса примене селективне војне обавезе у овим земљама показала је да је то веома ефикасан и рационалан метод попуне оружане снаге. Заправо, како се тврди, увек је већи број регрута који су заинтересовани за служење војног рока од броја расположивих места. Служењу војног рока претходи пажљива, детаљна и вишефазна селекција кандидата, уз интервјуисање, лекарске, психолошке и друге прегледе.

Новије упоредно истраживање о мотивацији¹⁶ младих људи у Шведској и Норвешкој који су добровољно отишли на служење војног рока говори да је њихов мотив, пре свега, индивидуални развој и оспособљавање уз перцепцију избора као једне од фаза у њиховом животу и раду, али и атрактивна могућност одласка у међународне мисије и друге бенефиције војне службе. Са овим истраживањима подударају се резултати ранијих истраживања у Швајцарској,¹⁷ па се може рећи да је закључак о општем тренду слабљења идејног концепта грађанина у униформи и јачања фактора индивидуализације и преференцијалног избора валидан.

Ради компаративног увида приказана су и искуства Швајцарске, Аустрије и Финске, као неутралних европских земаља, као и искуства Израела због његовог специфичног положаја и свеукупних искустава. Све наведене земље веома се разликују од Србије и поред сличности појединих аспеката. Све оне имају своје специфичности, као што је различит историјски развој, па је логично да се не могу применити иста решења. Иако су Швајцарска, Аустрија, Шведска и Финска неутралне земље, имају потпуно различите корене свог неутралног статуса, али им је свима заједничко да су међународно препознате и признате у том статусу. Интересантно је запазити да су краљевине Данска и Норвешка имале дугу традицију неутралности (Норвешка од 1814. и Данска од 1864. године), али њихов неутрални статус није испоштован у Другом светском рату, па су обе окупиране, 1940. године, од стране нацистичке Немачке. Након тога, обе земље су своју сигурност потражиле у НАТО-у и учествовале у његовом оснивању 1949. године. На исти начин поступиле су и Белгија (неутрална од 1839. године, са прекидом – окупацијом у Првом светском рату и окупацијом 1940. године), Холандија (неутрална од 1839. до окупације 1940. године) и Луксембург

---

¹⁶ Osterberg Johan, Nilsson Joel, Hellum Nina, (2020).

¹⁷ Szvicsev Tibor, (2011). „The Transformation of Switzerland’s Militia Armed Forces and the Role of the Citizen in Uniform”, *Armed Forces and Society*, 37(2), 239-260.

(неутралан од 1839. до 1940. године са прекидом – окупацијом у Првом светском рату). Неутрални статус Балтичких земаља (Естонија, Латвија, Литванија) није их заштитио од окупације на почетку Другог светског рата 1939. године. Ни неутралност Краљевине Југославије, од 1940. године, није испоштована, па је окупирана и разбијена као држава 1941. године. Несврстаност социјалистичке Југославије (1949–1991. године) могла се донекле тумачити као неутралност само у односу на два војно-политичка блока (НАТО и ВУ), што је није заштитило од распада 1991. године. С тим у вези, може се закључити да неутрални статус неке земље, поред њеног интерног опредељења, треба да потврде, на неки начин, и релевантни међународни фактори.

Табела 1 – Преглед дужине војног рока у појединим земаљама

	Обавеза служења војног рока	Неутралност државе	Дужина војног рока ¹⁸	Напомене
Аустрија	Да	Да	6 месеци	9 месеци служење без оружја
Финска	Да	Да	5,5 месеци (165 дана)	– 345 дана служење без оружја – За сложеније специјалности и резервне официре 255 или 347 дана, на добровољном принципу
Шведска	Да	Да	4 до 11 месеци	– Могуће служење без оружја – Родно неутрално (служе и жене)
Швајцарска	Да	Да	18 до 21 недеља	Милицијски тип оружаних снага
Данска	Да	Не, члан НАТО-а	4 месеца	– 9 месеци служење без оружја у агенцији за ванредне ситуа- ције – 12 месеци у Краљевској гарди (добровољно приступање)
Норвешка	Да	Не, члан НАТО-а	12 месеци	Родно неутрално (служе и жене)
Израел	Да	Не	32 месеца	Родно неутрално (служе и жене)

Краљевина Данска је једна од ретких земаља које су задржале обавезу служења војног рока и након завршетка хладног рата, што се може тумачити мање као неговање традиције (обавеза служења војног рока у Данској постоји још од деветнаестог века), а више као наставак функционисања добро организованог система попуне војске уз одговарајућа прилагођавања. Наиме, данске оружане

¹⁸ Military Balance 2021.

снаге позивале су на обавезно служење војног рока само онолико пажљиво одабраних регрута колико им је било потребно у одређеном периоду, при чему су позвани најчешће и сами желели да служе војни рок. У периоду 2013–2018. године у Данској је позвано у просеку по 4.200 регрута годишње на служење војног рока у оружаним снагама¹⁹ и 420 регрута годишње на службу у Данској агенцији за ванредне ситуације (служба у овој агенцији рачуна се као војни рок). При томе је просечна величина регрутне популације у Данској на годишњем нивоу износила око 71.000 лица у доби од 19 година.²⁰ То значи да је у просеку обавезни војни рок служило свега 6 до 7% лица из потенцијалне регрутне популације. Они који се одаберу за обавезну војну службу су добровољци, уз веома ретке изузетке када је оружаним снагама неки регрут потребан због специфичних вештина, професионалних знања или способности. У току регрутних припрема и процеса селекције регрути бирају место у којем ће служити војни рок. Војна обука траје око четири месеца, док они који одаберу Краљевску гарду служе 12 месеци. Они који се одреде за службу у Данској агенцији за ванредне ситуације служе 9 месеци. Регрути на одслужењу војног рока не опслужују сложена средства нити софистицирану борбену технику, већ само основно пешадијско наоружање и опрему. Омогућена је и служба лицима женског пола уколико то желе. На одслужењу војног рока регрути имају обезбеђену храну и хигијенско-смештајне услове (по 12 регрута у једној спаваоници), а примају и 298 данских круна²¹ дневно. Након одслуженог војног рока сматрају се оспособљеним за територијалну гарду и извршавање одређених војних, као и других задатака који се обављају у ванредним ситуацијама, евакуацијама, стражарском обезбеђењу итд.

Краљевина Норвешка, слично као и Краљевина Данска, има дугу традицију служења обавезног војног рока, што датира до првих деценија деветнаестог века, а сличности постоје и у савременим условима примене селективне војне обавезе. С обзиром на знатно већу територију земље и истовремено много мање становника у односу на Данску, у Норвешкој у просеку служи нешто мање од једне трећине лица из регрутне популације, што је за неколико претходних година износило око 7.000 регрута годишње.²² Сви регрути на одслужењу војног рока примају дневно новчано следовање од 180 норвешких круна (НОК) и додатну једнократну накнаду од 35.000 НОК.²³ Смештају се у спаваоницама са по шест лежајева. Након одслуженог војног рока сматрају се оспособљеним за територијалну гарду, што је нека врста резервних војних јединица којима командују активни официри,

¹⁹ Braw Elisabeth, (2019). „Competitive National Service – How the Scandinavian Model Can Be Adapted by the UK”, RUSI Occasional Paper, October 2019, Royal United Service Institute for Defence and Security Studies.

²⁰ Ibid.

²¹ Ibid.

²² Braw Elisabeth, (2019). „Competitive National Service – How the Scandinavian Model Can Be Adapted by the UK”, RUSI Occasional Paper, October 2019, Royal United Service Institute for Defence and Security Studies.

²³ Ibid.

док састав чине резервисти (они који су одслужили војни рок). С обзиром на то да је оружаним снагама потребно много мање регрута него што је величина регрутне популације, ситуација је слична као у Данској – увек је више заинтересованих кандидата него слободних места за службу, па се бирају само лица која су психо-физички најспособнија и најмотивисанија за служење обавезног војног рока. Такође, атмосфера у норвешком друштву је таква да младе особе сматрају да ће им чињеница да су одслужили војни рок бити вредна ставка у њиховом CV-ју и будућем пословном и каријерном развоју. С аспекта родне равноправности, и у Норвешкој и у Шведској оба пола (мушки и женски) потпуно су изједначена, па обавезу служења војног рока имају и мушкарци и жене, што је логична последица чињенице да су ове нордијске земље светски лидери у промоцији и имплементацији родне равноправности у пракси. Међутим, емпиријски подаци показују да женска популација не испољава посебан интерес за обавезно служење војног рока. На пример, у 2018. години било је свега 25% регрута женског пола, што је знатно испод²⁴ очекиваних 50%, управо због модела селективне војне обавезе по којем обавезни војни рок служе само они који су заиста мотивисани и то желе.

Краљевина Шведска има нешто другачију историју од краљевина Норвешке и Данске, јер дуго није водила ратове, што значи да њена национална безбедност у значајнијој мери није била угрожена. Међутим, Шведска такође примењује сличан модел за војну службу као и поменуте две скандинавске земље, односно данас примењује селективну војну обавезу, након релативно краткотрајне суспензије обавезе служења војног рока у претходној деценији. У случају Краљевине Шведске, главни мотиви за ревитализацију служења војног рока путем примене модела селективне војне обавезе била су два основна фактора. Први, релативно слаб одзив за све облике војне службе и војног позива, чиме је одређени број формацијских места остајао непопуњен и, други, веома јака перцепција потенцијалних могућности угрожавања националне безбедности због растућих тензија у њиховом региону, Европи, али и у свету. Шведска није усамљена у превеликој забринутости за безбедност, нарочито након дешавања и сукоба у Украјини. Влада краљевине Шведске одлучила је да врати служење војног рока кроз примену модела селективне војне обавезе од 2017. године, са основним циљем да то буде допуна постојећем моделу попуне. Зависно од нивоа одзива за професионалну војну службу, планира се обим позивања регрута на служење војног рока по селективном моделу. Тако је у првом периоду 2018–2019. године ангажовано 2.750 младића и девојака који су претходно селековани из шире регрутне популације оних који су били психо-физички спремни и мотивационо вољни да приступе обавезном служењу војног рока, као допуна контингенту око 1.000 ново пријављених лица за професионалну војну службу.²⁵ За период 2019–2020. било је планирано позивање 3.500 одабраних регрута (као допуна за контингент око 1.000 нових професио-

²⁴ Ibid.

²⁵ Braw Elisabeth, (2019). „Competitive National Service – How the Scandinavian Model Can Be Adapted by the UK”, RUSI Occasional Paper, October 2019, Royal United Service Institute for Defence and Security Studies.

налних војника), а за период 2020–2021. године укупно 5.000 лица.²⁶ У шведским оружаним снагама постоји јасна свест о томе да војна лица свих категорија морају бити мотивисана, чак и у случају потребе за још већим контингентима војника на годишњем нивоу. Применом модела селективне војне обавезе гради се имиџ доброг послодавца и развија осећај и потреба за припадност пожељној организацији. Сходно томе, и Шведска је успела да, слично као и остале две нордијске земље, применом модела селективне војне обавезе обезбеди бољу попуу активних војних јединица и прошири капацитете за попуу резервних територијалних јединица. Регрути на одслужењу војног рока у Шведској примају 553 шведских круна (СЕК) за сваки дан проведен у војној организацији,²⁷ што је нешто више него што добијају дански и норвешки регрути и вероватно је последица мањег интересовања за војну службу него у поменуте две земље.

У Швајцарској Конфедерацији постоји војна обавеза само за пунолетне грађане мушког пола у трајању од 245 дана (262 дана до 2018. године), а алтернатива је цивилно служење обавезе у државним институцијама ван војске у трајању од 390 дана. Служење војног рока састоји се од два главна дела. Први део траје 18 седмица и служи се у континуитету. Други део је подељен, начелно, у шест периода по 19 дана и служи се до 34. године живота²⁸ за обичне војнике, док је за подофицире и официре старосна граница већа (до чина капетана 36 година, за капетане до 42, а за више официре до 50. године живота), али је број дана годишњег ангажовања мањи (до пет дана годишње). Ови (резервни) официри могу командовати јединицама до ранга бригаде у периодима свог ангажовања, док се у међувремену баве својим цивилним пословима. У мање од 15% случајева одобрава се служење војног рока у једном целовитом периоду продуженог трајања. У случају одбијања обавезе служења (војне или цивилне) алтернатива је плаћање финансијске компензације или затвор (интересантно је да у Швајцарској сваке године око 40 младића оде у затвор због одбијања обавезне службе²⁹). Од свих неутралних земаља Швајцарска има најснажнију традицију која датира вековима уназад. Ипак, у текућем миленијуму дошло је до великих социолошких промена у перцепцији војске и војне обавезе чак и Швајцарској. Један угледни швајцарски војни социолог³⁰ детаљно је описао те промене још 2011. године, наводећи да је социјална улога и место грађанина – војника веома умањена и трансформисана у односу на раније деценије. Према његовим истраживањима, омладина је много мање заинтересована за војну службу него раније. Такође, измењена је и мотивација младих, која је од традиционалног мотива служења отаџбини еволуирала у индивидуалне процене ко-

²⁶ Ibid.

²⁷ Ibid.

²⁸ Mudry Marco, (2017). „Swiss armed forces organizational level leader development”, Master thesis, the US Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas.

²⁹ EBCO, 2021.

³⁰ Szvircsev Tibor, (2011). „The Transformation of Switzerland's Militia Armed Forces and the Role of the Citizen in Uniform”, *Armed Forces and Society*, 37(2), 239-260.

рисности за њихов лични и професионални развој. Јавност и парламентарне политичке странке су подељене по питању задржавања милицијског концепта организације оружаних снага, његове трансформације или преласка на професионалну војску као у другим западним државама. У протеклим деценијама било је неколико реформи оружаних снага (1961, 1995, 2004. и 2018. године), али није дошло до коренитих промена, осим до сталног смањивања бројног стања оружаних снага. Швајцарске оружане снаге веома се разликују од других по томе што одржавају дугу традицију по моделу милицијских оружаних снага, што је најближе концепту грађанин – војник. Швајцарски устав је још 1874. године дефинисао овај тип (милицијски) организације оружаних снага, уз пратећу забрану успостављања чисто професионалне војске.³¹ Већину популе швајцарске војске чине лица која нису професионална војна лица, ако се изузму војници на обавезном служењу војног рока. За илустрацију може послужити чињеница да је у професионалној служби у оружаним снагама само мањи проценат (5³² до 10%) од укупног броја припадника под оружјем. На пример, у 2019. години у Министарству одбране било је 11.909 стално запослених лица, при чему је реч о укупном броју који укључује и неке друге структуре, јер Швајцарска има обједињено Министарство одбране, цивилне заштите и спорта.³³ Може се закључити да су швајцарска искуства врло специфична и веома различита у односу на друге земље које примењују сличне концепте.

Република Аустрија није суспендовала обавезно служење војног рока у претходним деценијама и поред позитивних промена за њену безбедност након краја хладног рата. Ипак, дошло је до одређених промена: заинтересованост младих за служење војног рока са оружјем смањена је у корист „цивилног служења“, односно служења без оружја. Од укупног бројног стања оружаних снага, професионални састав чини скоро 50%. Служење војног рока траје шест месеци (са оружјем), или алтернативно девет месеци без оружја (цивилна служба), али са ангажовањем и радом у разним јавним службама (болнице, хитна служба, старачки домови, установе социјалне заштите, установе за реаговање на ванредне ситуације, Црвени крст и слично). Релативно знатан број регрута (од 13.000 до 16.000 лица) који се опредељује за цивилну службу даје значајну подршку раду у социјалним службама, што је био један од важнијих разлога што су грађани на референдуму о обавезном војном року, 2013. године, гласали, са скоро 60% гласова, за задржавање ове обавезе. Међутим, лица која се определе за цивилну службу као замену за служење војног рока са оружјем, немају право да носе и поседују оружје, нити да се запосле у полицији (слична решења постоје и у другим државама).³⁴ Војничке плате су дупло мање за оне

³¹ Ibid.

³² Ibid.

³³ www.admin.ch/gov/en/start/departments/department-of-defence-civil-protection-sport-ddps.html/

³⁴ D' Abramo Michael, (2004). „Military Trends in Italy: Strengths and Weakness”, Center for Strategic and International Studies, study from Arleigh A. Burke Char in Strategy Program, October 29, 2004.

који се одреде за служење војног рока без оружја, што додатно сведочи о слабој заинтересованости младих за служење војног рока и мерама које држава предузима како би их стимулисала за служење са оружјем. Основна војна обука траје око 10 недеља.

За разлику од земаља из скандинавског региона – Шведске, Норвешке и Данске, где је примењена селективна војна обавеза, у Финској се спроводи општа војна обавеза по којој највећи део регрутне популације одслужи војни рок, са изузетком лица која се позову на приговор савести из верских разлога. Обавеза служења односи се на припаднике мушког пола, док је за лица женског пола служење војног рока омогућено по принципу добровољности. На обавезно служење војног рока, након ригорозних лекарских прегледа и провера психо-физичких способности, позива се 70 до 80% од читаве регрутне популације, што у последњим годинама износи око 21.000 регрута мушког пола годишње на војној обуци.³⁵ Поред тог броја мушких регрута, систем обавезне војне обуке прима и око 600 регрута женског пола који су се добровољно пријавили за војну обуку.³⁶ Дужина војног рока у Финској може бити тројака: 165 дана служи око 43% регрута, 255 дана око 14% регрута, а преосталих 43% 347 дана. Дужи војни рок служе регрути који су одабрани и желе да се обучавају за сложеније војне специјалности, као и они који желе да буду резервни подофицири или резервни официри. Онима који служе дужи војни рок следују и одређене погодности, укључујући и новчане. Војницима на одслужењу војног рока следи: око 5 евра дневно током првих 165 дана, скоро 9 евра у периоду од 166 до 255 дана и 12 евра дневно током периода од 256 до 347 дана.³⁷ Наравно, на одслужењу војног рока бесплатни су храна, одећа (униформа), здравствена нега, одређене социјалне услуге и смештај. Финска је једна од ретких европских земаља које нису суспендовале обавезу служења војног рока у деценијама након хладног рата, а релације у сфери цивилно-војних односа су, углавном, остале непромењене и стабилне, што подразумева да се војска врло позитивно перципира у друштву и да постојећи систем попуне војске има подршку. Ипак, постоје и значајна одступања : старија популација (преко 50 година) подржава обавезни војни року на нивоу подршке од 84%, док је ова подршка у случају млађе популације (до 25 година) знатно мања и веома варира из године у годину³⁸ (у 2017. години подршка је била 77%, док је у 2018. пала на 56%). Међутим, и поред ове подршке традиционалном приступу војној обавези, финско друштво подржава и увођење алтернативе војној оба-

³⁵ <https://intti.fi/en/in-service>, 16.januar 2021.

³⁶ Braw Elisabeth, (2019). „Competitive National Service – How the Scandinavian Model Can Be Adapted by the UK”, RUSI Occasional Paper, October 2019, Royal United Service Institute for Defence and Security Studies.

³⁷ <https://intti.fi/en/daily-allowance-and-equipment-allowance1> 16. januar 2021.

³⁸ Kosonen Jarkko, Puustinen Alisa, Teemu Tallbeg, (2019). „Saying no to military service – obligation, killing and inequality as experienced problems in conscription-based military in Finland”, *Journal of Military Studies*, 8(special issue), 46-57.

вези, односно опцију служења без оружја, што подржава натполовична већина грађана, при чему је та подршка израженија код млађе популације (ниво од 58% код млађих од 25 година). Такође, као веома напредна заједница у погледу родне равноправности, грађани Финске подржавају изједначавање оба пола у погледу обавезе служења војног рока.³⁹

Као земља са израженим безбедносним проблемима у свом окружењу, Израел има јаке оружане снаге, веома софистицирану војну технику и општу родно неутралну војну обавезу (односи се на припаднике оба пола). Стереотипна премиса о јачању цивилно-војних односа путем обавезног служења војног рока у најмању руку није једини, нити кључни фактор, бар када је у питању модерни Израел. Остали много значајнији фактори су: веома затегнута ситуација са Ираном у дужем периоду, ратне ситуације у државама у непосредном окружењу у дужем периоду (Сирија у другој деценији овог века, Ирак у првој деценији овог века, Либан у последњим деценијама двадесетог века), сукоби и ратови са арапским земљама у даљој прошлости, статус Палестинаца, итд. Ипак, Израел је знатно уредио и унапредио своје односе са најважнијим арапским земљама из окружења и стално проширује тај круг сарадње. Поред тога, евидентан је јак и у дужем периоду присутан тренд ангажмана бивших (пензионисаних) генерала у његовом политичком животу. На пример, чак 13 од укупно 21 начелника Генералштаба, у периоду од 1948. до 2019. године, постали су посланици у израелском парламенту.⁴⁰ Војни рок у Израелу износи 32 месеца за мушкарце и 24 месеца за жене. Процент ослобађања од обавезе служења војног рока има растући тренд. Тако је, на пример, у 2004. години 22,8% регрута мушког пола и 39,8% регрута женског пола било ослобођено од обавезе служења војног рока, док су у 2016. години ови проценти повећани на 28,4% за мушкарце и 41,9% за жене. Такође, након прва три месеца служења обавезног војног рока отпушта се значајан број регрута (у једном конкретном случају отпуштено је још 17% мушких регрута и 40% жена регрута).⁴¹ Поред тога, значајан део популације, у коју спадају припадници арапске популације (око 17 до 20%⁴²), али и ултраортодоксни Јевреји (око 12%) који се позивају на религијске разлоге и приговор савести, практично је поштеђен обавезе служења војног рока., Дугорочно посматрано, овај проблем ће бити још израженији, јер је демографска стопа раста код поменутих религијских и етничких група чак три пута већа од остатка израелске популације,⁴³

³⁹ ABDI, (2020). „Finn’s opinions on Foreign and Security Policy Defence, and Security issues”, The Advisory Board for Defence Information, Ministry of Defence, Finland.

⁴⁰ Cohn P. Lindsay, Toronto W. Nathan, (2017). „Markets and Manpower: The Political Economy of Compulsory Military Service”, *Armed Forces & Society*, 43(3), 2017, 436-458.

⁴¹ Cohen Amichai, Cohen A. Stuart, „Beyond the Conventional Civil-Military “Gap”: Cleavages and Convergences in Israel”, *Armed Forces & Society*, (in print), 1-21.

⁴² The Law Library of Congress, (2019). „Israel: Military Draft Law and Enforcement”, Global Legal Research Directorate.

⁴³ Cohen Amichai, Cohen A. Stuart, “Beyond the Conventional Civil-Military “Gap”: Cleavages and Convergences in Israel”, *Armed Forces & Society*, (in print), 1-21.

а неке процене⁴⁴ указују на то да ће 2050. њихов удео у популацији Израела бити и до 60%.

Мада је Република Ирска неутрална европска земља, никада није имала обавезу служења војног рока. Норвешка и Данска нису неутралне земље, али су у раду приказане ради презентације модела селективне војне обавезе. Израел је, по многим аспектима, специфична земља, а посебно је интересантан по питањима из области одбране и безбедности. Заједничка карактеристика свих војно неутралних земаља у Европи јесте да имају изузетно развијену економију, веома висок бруто национални доходак по становнику, велики углед и поштовање у међународној заједници, висок ниво социјалне сигурности, људских права и одличне перформансе свих осталих јавних служби и администрације. Економско богатство којим располажу допушта им стабилну одрживост војне неутралности која је, иначе, врло скуп концепт.⁴⁵ Њихова опредељења за војну неутралност имају дугу и стабилну историју, а изворно су настала у контексту специфичних историјских околности. Може се констатовати да је неутралност Швајцарске и Шведске доказана и уважена током Првог и Другог светског рата, а неутралност Аустрије и Финске је поштована током хладног рата, што значи да су њихова неутрална опредељења потврђена и у пракси.

Истицање специфичности и компаративних предности неутралних земаља је веома важно са аспекта успешности примене и одрживости система служења војног рока. Међутим, у случају корупције било који модел војне обавезе биће теже примењив. На пример, у коруптивном окружењу може се јавити трговина утицајем у погледу избегавања⁴⁶ или одлагања војне обавезе, као и при одређивању гарнизона службовања или избору војне специјалности. Сваки облик корупције је изузетно разоран, пре свега за здраве међуљудске односе у војном колективу, али и за систем командовања који потпуно губи кредибилитет са појавом разних облика коруптивног деловања. Све потенцијалне негативности у вези са служењем обавезног војног рока могу се касније пренети и у домен резервног састава и шире популације и тиме подрити поверење⁴⁷ у институције и мотивисаност за војну службу у било ком облику.

⁴⁴ Ronge Joeri, Abrate Giulia, (2019). „Conscription in the European Union Armed Forces: National Trends, Benefits and EU Modernised Service”, FINABEL European Union Interoperability Center, report 07-2019, Brussels.

⁴⁵ Gordic Miodrag, Petrovic Ivan, (2019). „Model of Military Neutrality as Perspective of Development of the Republic of Serbia”, БАШТИНА, Приштина – Лепосавић, св.47, 117-134.

⁴⁶ Добра илустрација избегавања војне обавезе у СФРЈ путем лажирања здравственог статуса регрута приказана је и у култном филму „Национална класа” из 1978. године.

⁴⁷ Bove Vincenzo, Di Leo Riccardo, Giani Marco, (2020). „Military Culture and Institutional Trust: Evidence from Conscription Reforms in Europe”, Quantitative Political Economy Research Group, QPE Working Paper 2020-18, Department of Political Economy King's College London. (<http://sites.google.com/view/kingsqpe/working-papers>)

Смернице за могући концепт модела селективног служења војног рока

Циљ формулисања смерница за могући концепт модела селективног служења војног рока јесте тражење оптималног решења ради могућности обезбеђења довољног броја мотивисаних лица за служење војног рока у складу са потребама оружаних снага и дугорочних потреба одбране земље, уз истовремено поштовање опредељења оних лица која нису вољна да служе војни рок због својих личних разлога и убеђења, као и развој механизма за обезбеђење једнакости грађана сходно њиховом доприносу заједничким потребама друштва. С тим у вези, изложене смернице указују на могући скуп олакшица и стимулација за лица која су мотивисана да служе војни рок и, дугорочно посматрано, буду део система одбране као војни обвезници. Проблем развоја оптималног модела служења војног рока је актуелан истраживачки и практични изазов, о чему сведоче и најновија истраживања и у Израелу.⁴⁸ Наиме, сматра се да ова држава има добра решења по овом питању, па предлоге изложене у овом раду треба посматрати као могуће полазиште за развој квалитетног, одрживог, ефикасног, праведног и од друштва прихваћеног модела.

Постојећи начин служења војног рока у Републици Србији реализује се на принципу добровољности.⁴⁹ Дакле, свако ко жели може приступити добровољном служењу војног рока, укључујући лица оба пола. На тај начин, применом принципа добровољности, избегнути су многи потенцијални проблеми у вези са служењем војног рока оних лица која то не желе, а закон их присиљава. Ниво заинтересованости за добровољно служење војног рока може се проверити из постојећих података о одзиву за добровољно служење војног рока, а посредно интересовање и на основу одзива за војне школе или службу у активној резерви.⁵⁰ За војну организацију су од посебног значаја ставови њених бивших припадника, односно лица која су у прошлости одслужили војни рок и налазе се у статусу војних обвезника распоређених у ратне јединице.⁵¹ Војни обвезници, тзв. „резервисти”, од круцијалне⁵² су важности за оружане снаге сваке земље, јер у рату чине ратну војску, а у миру могу бити ангажовани у ургентним стањима кроз механизам активне резерве или у оквиру планске обуке резервног са-

⁴⁸ Ben-Ari Eyal, Rosman Elisheva, Shamir Eitan, (2021). „Neither a Conscript Army nor an All-Volunteer Force: Emerging recruitment models”, an working paper for publication in 2021, (https://scholar.google.com/citations?hl=sr&user=1n63yLAAAAAJ&view_op=list_works&sortby=pubdate)

⁴⁹ Министарство одбране РС, (2011). „Уредба о начину и поступку добровољног служења војног рока са оружјем”, Сл. гласник РС бр. 7/2011.

⁵⁰ Николић Небојша, (2015). „Заинтересованост за службу у активној резерви”, *Војно дело*, број 5, 2015, 315-332.

⁵¹ Nikolic Nebojsa, “Former Soldiers Attitudes Towards Active Reserve Service”, XV International symposium „SymOrg 2016”, 10-13.06.2016, Zlatibor, Serbia, pp.708-712.

⁵² Griffith James, Ben-Ari Eyal, (2020). „Reserve Military Service: A Social Constructionist Perspective”, *Armed Forces & Society*, XX(X), 2020, 1-26 (in print)

става. Много је неискоришћених могућности за унапређење односа са „резервистима“, а неке идеје су реализоване и у суседној Мађарској.⁵³

Уколико је интересовање за добровољно служење војног рока мање од процењених потреба војске, али се жели да будући припадници буду мотивисани и дугорочно опредељени и као будући резервисти, може се применити модел развијен на основу страних искустава. Основне карактеристике таквог модела биле би:

– Развити и успоставити законски оквир којим би се регулисало да сваки будући запослени у државној или јавној служби, организацији или установи мора имати одслужени војни рок (а пожељно и ратни распоред). На тај начин се трајно обезбеђује широка база заинтересованих и мотивисаних лица за служење војног рока са оружјем. На пример, у Србији је у 2020. години у државној или јавној служби било чак 576.798 запослених лица.⁵⁴ Из тако велике популације увек је могуће обезбедити довољан број лица за потребе система одбране. У неким државама већ постоје слични услови. На пример, да би неко постао ватрогасац⁵⁵ мора имати одслужен војни рок (у Аустрији, Словенији, Грчкој, Белгији, Пољској). У Италији карабиниери⁵⁶ морају имати искуство у својству професионалног војника од најмање три године, док је за посао у полицији, царинској и ватрогасној служби⁵⁷ неопходно одслужити у италијанској војсци најмање једну годину. У Израелу⁵⁸ сви припадници безбедносних служби и полиције морају претходно одслужити обавезни војни рок.

– Могуће је мотивисати и студентску популацију за служење војног рока, тако што би се буџетска подршка за школовање на факултетима и вишим школама условила одслуженим војним роком (број буџетских места за упис на прву године на државним факултетима у Србији износи око 23.000). Поред тога, буџетска подршка за школовање студената цивилних факултета може се условити уговорном обавезом за службу у својству професионалног војника у истом трајању као и дужина школовања о трошку буџета. Слична решења постоје и у неким од најразвијенијих земаља.⁵⁹

– Обавезно служење војног рока може се, потпуно оправдано, односити и на сва лица која имају, или желе да имају, било коју врсту наоружања (прецизне податке о броју власника свих врста оружја свакако има Министарство унутрашњих послова, а процене из медија указују на то да се ради о више стотина хиљада лица).

– Обавезно служење војног рока могло би се односити и на сва лица чији посао подразумева руковање наоружањем (на пример, фирме за обезбеђење). У

⁵³ Ujhazy Laszlo, (2018). „The Role of Reservists and Reserve Associations Today”, *Security and Defence Quarterly*, 19(2), 2018, 3-12.

⁵⁴ Републички завод за статистику, (2021). „Регистрована запосленост, годишњи просек 2020 – Претходни резултати”.

⁵⁵ www.f-e-u.org/career3.php, Унија ватрогасаца ЕУ

⁵⁶ www.carabinieri.it

⁵⁷ D' Abramo Michael, „Military Trends in Italy: Strengths and Weakness”, Center for Strategic and International Studies, study from Arleigh A. Burke Char in Strategy Program, 2004.

⁵⁸ Ben-Ari Eyal, Rosman Elisheva, Shamir Eitan, (2021).

⁵⁹ National Commission on Military, National, and Public Service, „Strengthen Emergency National Mobilization”, Recommendation Spotlight, the USA, 2020.

Србији постоји више веома успешних и великих компанија за пружање услуга физичко-техничког обезбеђења, а држава може да буде ексклузивни давалац обуке и лиценци о основној обучености за руковање наоружањем путем обавезног служења војног рока са оружјем за сва лица која желе да раде ту врсту послова.

– Повећање заинтересованости за професионалну војну службу може се постићи и нормативном имплементацијом ветеранских преференција при запошљавању у државној или јавној служби, што неке земље⁶⁰ примењују (то је, практично, давање предности при запошљавању лицима која су била у професионалној војној служби).

– Ради обезбеђења равноправности грађана мора се сагледати начин како да обавезу служења војног рока изврше, или надокнаде, и они који то нису учинили у претходним годинама, а запослени су у било којој државној или јавној служби, организацији или установи. Тиме би се допринело и традиционалној и правној перцепцији обавезног војног рока са становишта међусобне равноправности и једнакости грађана.⁶¹

– Као алтернативу служењу војног рока са оружјем требало би развити модел и систем обучавања за различите ванредне ситуације и цивилну заштиту. Овај модел би, осим улоге алтернативне замене за служење војног рока, имао много већи значај као комплементарни систем за реаговање у различитим ванредним ситуацијама, као што су: поплаве, пожари, технолошке катастрофе, велике природне непогоде, земљотреси, евакуације већих размера, хуманитарна помоћ, подршка регулисању миграционих токова, заштита и унапређење природне средине, различите еколошке активности, итд.

Приказане смернице нису апсолутна новина, јер су генерисане на основу искустава више страних земаља. У контексту принципа добровољности, људских права и једнакости грађана, потпуно је оправдан и логичан став да без одслуженог војног рока са оружјем није могуће бити полицајац, припадник министарства одбране, припадник обавештајних и безбедносних агенција и слично, где обављање послова подразумева коришћење наоружања, силе, или је сам посао део система одбране и безбедности.

Изложене смернице обезбеђују много већу базу мотивисаних кандидата за служење војног рока и дугорочно јачу везу грађана и система одбране. Поред тога, гарантује се флексибилност у захвату регрутне популације, бољи квалитет пријема, као и постепеност у повећању и обезбеђењу свих потребних додатних ресурса војне организације за повећан прилив регрута на војну обуку. Ради формирања одговарајуће перцепције јавности по питању војне обавезе, као и других питања од значаја за безбедност и одбрану, нужно је користити научни приступ и стратешку комуникацију заснивати на већ постојећим знањима која нам стоје на располагању.⁶²

⁶⁰ National Commission on Military, National, and Public Service, „Veterans & Federal Hiring”, Recommendation Spotlight, the USA, 2020.

⁶¹ Петревски Љупка, (2019). „Традиција правног уређења војске у Србији”, *Војно дело*, број 8, 2019, 118-133.

⁶² Митровић Мирослав, (2019). „Стратешка комуникација у функцији националне безбедности”, *Војно дело*, број 1, 2019, 41-54.

Закључак

У раду су приказани модели селективног служења војног рока који се са успехом примењују у неколико европских држава које имају сличан демографски потенцијал као Србија. На основу више страних искустава предложене су смернице за концепт модела селективног служења војног рока којим би се задовољила постојећа ограничења и побољшала мотивисаност за служење војног рока. Предлог је изложен у форми кључних претпоставки које имплицирају потребу за широм анализом изводљивости и у другим димензијама. Кључни потенцијал за унапређење мотивације јесте у стимулацији регрутне популације и допуне нормативног уређења запошљавања у државном сектору и јавним службама, као и система буџетске подршке високом образовању.

Потенцијални број кандидата који би морали обавезно да одслуже војни рок уколико желе да буду запослени у државним и јавним службама је врло велики и реда је величине више стотина хиљада лица (у 2020. години било је тачно 576.798 лица у радном односу). Искуства земаља у којима је примењен овај модел су позитивна и дугорочно одржива. Поред тога, наведени број је могуће повећати за још неколико десетина хиљада лица по основу имплементације и примене осталих истакнутих смерница које се односе на власнике оружја, професионалне кориснике оружја и буџетске студенте. Такође, не треба заборавити ни много бољи и праведнији третман свих категорија војних ветерана и, нарочито, учесника ратова и борбених дејстава, породица палих бораца, као и војних и ратних инвалида у првом реду, што би била и најбоља промотивна слика бриге за људски фактор оружаних снага.

Враћање старог модела обавезног служења војног рока не би могао бити успешно реализован у кратком времену, нити би био одржив на дужи рок, пре свега због неопходних капацитета, као и социјалних, политичких и међународних импликација. Проблем развоја оптималног модела служења војног рока је актуелан истраживачки и практични изазов, о чему сведоче и најновија истраживања и искуства других земаља. С тим у вези, изложене предлоге у овом раду треба схватити као могуће полазиште, а не као коначни модел за развој квалитетног, одрживог, ефикасног, праведног и од друштва прихваћеног модела.

Литература

[1] ABDI, (2020). „Finn’s opinions on Foreign and Security Policy Defence, and Security issues”, The Advisory Board for Defence Information, Ministry of Defence, Finland.

[2] Alexandrescu Nihai-Bogdan, (2018). „Specific Elements of Marketing in the Recruitment and Selection of Human Resources Process in Romanian Army”, *Scientific Bulletin*, Vol.XXIII, No.2(46), 67-73.

[3] Asal Victor, Conrad Justin, Toronto Nathan, (2017). „I Want You! The Determinants of Military Conscriptioin”, *Journal of Conflict Resolution*, 61(7), 1456-1481.

[4] Ben-Ari Eyal, Rosman Elisheva, Shamir Eitan, (2021). „Neither a Conscript Army nor an All-Volunteer Force: Emerging recruitment models”, working paper, (https://scholar.google.com/citations?hl=sr&user=1n63yLAAAAAJ&view_op=list_works&sortby=pubdate).

[5] Braw Elisabeth, (2019). „Competitive National Service – How the Scandinavian Model Can Be Adapted by the UK”, *RUSI Occasional Paper*, October 2019, Royal United Service Institute for Defence and Security Studies.

[6] Bove Vincenzo, Di Leo Riccardo, Giani Marco, (2020). „Military Culture and Institutional Trust: Evidence from Conscriptioin Reforms in Europe”, Quantitative Political Economy Research Group, QPE Working Paper 2020-18, Department of Political Economy King’s College London. (<http://sites.google.com/view/kingsqpe/working-papers>).

[7] Cohen Amichai, Cohen A. Stuart, (2020). „Beyond the Conventional Civil-Military “Gap”: Cleavages and Convergences in Israel”, *Armed Forces & Society*, (in print), 1-21, (DOI: 10.1177/0095327X20903072)

[8] Cohn P. Lindsay, Toronto W. Nathan, (2017). „Markets and Manpower: The Political Economy of Compulsory Military Service”, *Armed Forces & Society*, 43(3), 2017, 436-458.

[9] Combs Howard, (2019). „Enabling NATO for 21st Century Operations: Fielding Agile, Responsive and Innovative Reserve Forces”, Policy paper, Canadian Global Affairs Institute, Calgary, Canada (www.cgai.ca).

[10] D’ Abramo Michael, (2004). „Military Trends in Italy: Strengths and Weakness”, Center for Strategic and International Studies, study from Arleigh A. Burke Char in Strategy Program, October 29, 2004.

[11] Debski Slawomir, Sasnal Petrucya, Lorenz Wojciech, (2020). „Austria’s Modus Operandi: Variable Neutrality in Action”, Policy paper No.8 (183), October 2020, The Polish Institute of International Affairs.

[12] Deuche Welle, „Should Germany bring back compulsory military service”, July 7, 2020.

[13] EBCO, European Bureau for Conscientious Objection, (2021). „Conscientious Objection to Military Service in Europe 2020”, Brussels, 15th February 2021. (<http://ebco-beoc.org/switzerland>)

[14] Gordic Miodrag, Petrovic Ivan, (2019). „Model of Military Neutrality as Perspective of Development of the Republic of Serbia”, БАШТИНА, Приштина Лепосавић, св. 47, 117-134.

[15] Griffith James, Ben-Ari Eyal, (2020). „Reserve Military Service: A Social Constructionist Perspective”, *Armed Forces & Society*, XX(X), 2020, 1-26 (in print).

[16] Kosonen Jarkko, Puustinen Alisa, Teemu Tallbeg, (2019). „Saying no to military service – obligation, killing and inequality as experienced problems in conscription-based military in Finland”, *Journal of Military Studies*, 8(special issue), 46-57.

[17] Министарство одбране РС, (2011). „Уредба о начину и поступку добровољног служења војног рока са оружјем“, Сл. Гласник РС бр. 7/2011.

[18] Митровић Мирослав, (2019). „Стратешка комуникација у функцији националне безбедности“, *Војно дело*, број 1, 2019, 41-54.

[19] Mudry Marco, (2017). „Swiss armed forces organizational level leader development“, Master thesis, the US Army Command and General Staff College, Fort Leavenworth, Kansas.

[20] National Commission on Military, National, and Public Service, (2020). „Critically Skilled Personnel for Military and Public Service“, Recommendation Spotlight, the USA.

[21] National Commission on Military, National, and Public Service, (2020). „Strengthen Emergency National Mobilization“, Recommendation Spotlight, the USA.

[22] National Commission on Military, National, and Public Service, (2020). „Veterans & Federal Hiring“, Recommendation Spotlight, the USA.

[23] Николић Небојша, (2015). „Заинтересованост за службу у активној резерви“, *Војно дело*, број 5, 315-332.

[24] Nikolic Nebojsa, „Former Soldiers Attitudes Towards Active Reserve Service“, XV International symposium “SymOrg 2016”, 10-13.06.2016, Zlatibor, Serbia, 708-712.

[25] Osterberg Johan, Nilsson Joel, Hellum Nina, (2020). „The Motivation to Serve in the Military Among Swedish and Norwegian Soldiers. A Comparative Study“, *Journal of Defense Resources Management*, 11(1), 2020, 30-42.

[26] Петревски Љупка, (2019). „Традиција правног уређења војске у Србији“, *Војно дело*, број 8, 118-133.

[27] Poutvaara Panu, Wagener Andreas, (2007). „Conscription: economic costs and political allure“, *The Economics of Peace and Security Journal*, 2(1), 5-15.

[28] Републички завод за статистику, (2021). „Регистрована запосленост, годишњи просек 2020 – Претходни резултати“, Саопштење РЗС Републике Србије број 014, год. LXXI, 28.01.2021.

[29] Ronge Joeri, Abrate Giulia, (2019). „Conscription in the European Union Armed Forces: National Trends, Benefits and EU Modernised Service“, FINABEL European Union Interoperability Center, report 07-2019, Brussels.

[30] Szvircev Tibor, (2011). „The Transformation of Switzerland’s Militia Armed Forces and the Role of the Citizen in Uniform“, *Armed Forces and Society*, 37(2), 239-260.

[31] The International Institute for Strategic Studies, (2021). „The Military Balance 2021“, London, UK.

[32] The Law Library of Congress, (2019). „Israel: Military Draft Law and Enforcement“, Global Legal Research Directorate, USA.

[33] Ujhazy Laszlo, (2018). „The Role of Reservists and Reserve Associations Today“, *Security and Defence Quarterly*, 19(2), 2018, 3-12.

Резиме

Нови безбедносни изазови у другој деценији двадесет првог века и њихова материјализација кроз различите форме хибридног ратовања, утицали су на појаву идеја о јачању државних капацитета за одбрану и безбедност. Једна од тих идеја односи се на проблематику попуне оружаних снага људством. У неким јавним расправама на ту тему појавила се идеја о поновном увођењу обавезног служења војног рока познатог и као регрутна обавеза. Очигледно, чини се да је то лако и тривијално решење јер су се многе ствари промениле у веома важним аспектима од прошлих времена када је регрутација била главни модел за масовну попуњу војске у многим земљама. Међутим, регрутни модел је некада имао неке модификације и специфичне карактеристике у различитим земљама. Један од тих начина регрутовања био је познат као селективно служење војног рока.

Селективно служење војног рока подразумева следећи концепт: државни органи имају законско право да позову све пунолетне грађане на служење војног рока, али се не користи за све појединце у базену за регрутовање. Заправо, војни органи су користили само мањи део расположиве регрутне популације. Поред тога, војни органи, заједно са другим државним службама и друштвом у целини, успели су у својим дугорочним настојањима да постигну атрактивност служења војног рока, тако да је скоро увек било више заинтересованих и мотивисаних кандидата за регрутацију него расположивих места у војсци.

У овом раду је представљено неколико модела селективног служења војног рока, који су успешно примењени у неким европским земљама са сличним демографским потенцијалом као Србија. Након опсежног претраживања података и анализе садржаја, применили смо упоредну анализу како бисмо идентификовали сличности и разлике, имајући у виду локалне специфичности. На основу страних искустава предлажемо синтетички концепт модела селективног служења војног рока, који би се могао даље развити и применити у случају малих земаља попут Србије уместо примене механичког преписивања старог модела општег неселективног служења војног рока. Поновно увођење обавезног служења војног рока има много аспеката, које шири субјекти и заинтересоване стране морају узети у обзир у отвореној расправи, али овај рад је ограничен само на војни аспект због ограниченог простора.

Кључне речи: *обавезно служење војног рока, селективно служење војног рока, војна обука, резерва, хибридни рат, моделовање, стратегијски менаџмент*

© 2021 Аутори. Објавило *Војно дело* (<http://www.vojnodelo.mod.gov.rs>). Ово је чланак отвореног приступа и дистрибуира се у складу са лиценцом Creative Commons (<http://creativecommons.org/licenses/by/3.0/rs/>).

